

ΕΞΩΠΟΛΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

ΧΕΙΜΩΝΑΣ 1998 - ΑΝΟΙΞΗ 1999 ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

- ΕΚΤΩΡ ΚΑΚΝΑΒΑΤΟΣ
- ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ: Ελίν Πελίν • Μπλάγα Ντιμίτροβα

• ΘΑΝΑΣΗΣ ΤΖΟΥΛΗΣ • ΘΕΜΗΣ ΤΑΣΟΥΛΗΣ • ΕΛΕΝΗ ΜΑΧΑΙΡΑ • ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ • ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΙΧΑΣ • ΚΩΣΤΑΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ • ΕΛΕΝΑ ΝΟΥΣΙΑ • ΦΟΙΒΟΣ ΜΑΛΑΜΑΣ • ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ • ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ • ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΥΚΟΥΛΗΣ • ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ • ΘΩΜΑΣ ΒΟΥΓΙΟΥΚΛΗΣ • ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΒΟΥΖΗΣ • ΧΑΡΗΣ Θ. ΤΖΟΥΛΗΣ • ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΣΑΚΕΛΛΙΩΝ • ΓΚΡΑΤΣΙΕΛΛΑ ΚΑΣΤΕΛΛΑΝΟΥ • ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΟΛΥΜΕΝΗΣ • ΘΡΑΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΤΑΜΠΑΚΗΣ • ΕΥΑΝΘΙΑ ΠΑΝΤΕΛΗ • Κ. Α. ΦΡΟΥΖΑΚΗΣ • ΜΑΡΝΗ ΧΑΤΖΗΜΑΝΟΥΗΛ • ΓΑΛΗΝΗ ΡΕΚΑΛΙΔΟΥ • ΗΛΙΑΣ ΤΣΕΧΟΣ • ΑΝΤΙΓΡΑΦΕΣ: ΙΣΑΑΚ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ: ΛΟΓΙΑ ΙΕΡΑ • ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: ΚΙΚΗ ΔΗΜΟΥΛΑ • ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ • ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΕΝΕΤΗΣ • Ι.Ν. ΒΑΣΙΛΑΡΑΚΗΣ • ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΡΑΚΑΤΣΑΝΗΣ • ΚΙΡΙΣ ΤΟΡΑΛΟΝ • ΘΑΝΑΣΗΣ Β. ΚΟΥΓΚΟΥΛΟΣ

ΔΙΠΛΟ ΤΕΥΧΟΣ 10-11

◀ ν-τόπια κείμενα ή τοπογραφικά της λογοτεχνίας

γυάλινα και μαλαματένια... Τα Γιάννενα στη νεοελληνική πεζογραφία
(Ανθολογία κειμένων 1898-1997),

Ιερά Μητρόπολις Ιωαννίνων-Ίδρυμα Κων/νου Κατσάρη, Ιωάννινα 1997
Εισαγωγή-Ανθολόγηση-Επιμέλεια: Χρήστος Δανιήλ

Ο Χρήστος Δανιήλ, γνωστός από τις φιλολογικές συμβολές του σε ειδικά περιοδικά και υποψήφιος διδάκτορας στο Νεοελληνικό τομέα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, επανέρχεται μ' έναν σημαντικό φιλολογικό νεοτερισμό. Επιμελήθηκε, ανθολόγησε και έγραψε την εισαγωγή σε σειρά πεζογραφικών κειμένων, που συνδιαλέγονται και εμπνέονται από την ατμόσφαιρα της πόλης των Ιωαννίνων. Καταγράφονται είκοσι πέντε συγγραφείς που καλύπτουν το διάστημα 1898-1997, τον τελευταίο δηλαδή αιώνα. Το παραπάνω όριο λειτουργεί και ενδοκειμενικά ώστε και ο εσωτερικός χρόνος των αφηγημάτων να μην υπερβαίνει την εκατονταετία που επιλέχθηκε.

Συμπαράτασσονται γνώριμοι στο αναγνωστικό κοινό πεζογράφοι και περισσότερο άγνωστοι, παλιότεροι και νεότεροι, μείζονος αξίας και χαμηλότερων τόνων. Αναφέρω αλφαβητικά τον κατάλογο των ονομάτων: Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας, Βασίλης Αλεξάκης, Ρένος Αποστολίδης, Γιάννης Δάλλας, Βασίλης Ζιώγας, Σωτήρης Ζούμπος, Ναπολέων Λαζάνης, Λάμπρος Μάλαμας, Χριστόφορος Μηλιώνης, Αντρέας Μήτσου, Γιάννης Μπεράτης, Αριστοτέλης Νικολαΐδης, Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, Απόστολος Οικονόμου, Αναστάσιος Παπαγγέλης, Ρόδης Ρούφος, Δημήτριος Στ. Σαλαμάγκας, Έρση Σωτηροπούλου, Πέτρος Τατσόπουλος, Κίμωνας Τζάλλας, Γεώργιος Χατζής-Πελλερέν, Δημήτριος Χατζής, Νίκος Χουλιαράς, Χρήστος Χρηστοβασίλης, Χρήστος Α. Χωμενίδης. Το ίδιο συμβαίνει με τα αφηγηματικά είδη, συνωθούνται από την κλασική ηθογραφία μέχρι τη σύγχρονη ρεαλιστική ωμότητα. Πρόκειται για ένα ψηφιδωτό γραφών, το οποίο θα μπορούσε παράλληλα να διαβαστεί και σαν μια ενδιαφέρουσα σύνοψη ολόκληρου

του ελληνικού διηγήματος και μυθιστορήματος -ο τόμος περιλαμβάνει αποσπάσματα μυθιστορημάτων- στα εκατό χρόνια που πέρασαν, όπως σημειώνει και ο επιμελητής (σελ. 30).

Μέχρι εδώ δεν δικαιολόγησα το χαρακτηρισμό «νεοτερισμός» που χρησιμοποίησα για την ανθολογία του Δανιήλ, παρά το γεγονός ότι διακρίνεται εξασχώς η ποιότητα της δουλειάς του. Δεν λείπουν βέβαια λογοτεχνικές ανθολογίες διαφόρων ελληνικών πόλεων ή περιοχών που έχουν συνταχθεί με βάση ληξιαρχικά και βιογραφικά στοιχεία, τον τόπο γέννησης ή την πόλη διαμονής των συμμετεχόντων. Η πρωτοπορία της παρουσιαζόμενης εργασίας βρίσκεται ακριβώς στην παραβίαση αυτής της λογικής, που δεν εξυπηρετεί εξάλλου ούτε τη σύλληψη της λογοτεχνίας ούτε τη γραμματολογική ταξινόμηση των λογοτεχνών. Οι εξελίξεις στη Θεωρία της Λογοτεχνίας έδειξαν, εδώ και καιρό, πως η βιογραφία έχει το μικρότερο, αν όχι κανένα, μερίδιο και στην ηδονή του έντεχνου λόγου και στην ανάλυσή του. Η πρόταση του Δανιήλ είναι συγκεκριμένη και στέρεα: παραμένει πιστός στο κείμενο, δίχως λοξοδρομήσεις, και εκεί αναζητά το συνδυετικό κρίκο του υλικού του. Αντί να μαζέψει Γιαννιώτες συγγραφείς μαζεύει πεζά που μιλούν για τα Γιάννενα ή για να μεταφέρω περίπου τα δικά του λόγια, ανθολογεί έργα και όχι πρόσωπα (σελ. 15). Η στατιστική αποδεικνύει με τον πλέον αυστηρό τρόπο την κρίσιμη μετακίνηση από τους δημιουργούς στο δημιουργήμα. Πέρα από τον απαράβατο κανόνα να ενυπάρχει στις ιστορίες ρητή ή έστω έμμεση, πάντως αναγνωρίσιμη, μνεία και εξάρτηση με τα Γιάννενα, μια πρόχειρη εξέταση πιστοποιεί πως σοβαρό ποσοστό των συγγραφέων δεν διαθέτει ισχυρούς βιοτικούς δεσμούς με την πόλη. Δέκα στους είκοσι πέντε (ποσοστό 40%) δεν γεννήθηκαν ούτε έζησαν στα Γιάννενα, άλλοι οκτώ (32%) προέρχονται από την ευρύτερη περιφέρεια της Ηπείρου, διατηρώντας αντίστοιχες επαφές, και μόλις επτά (28%) θα λογαριάζονταν ακραιφνώς Γιαννιώτες με τα τυπικά κριτήρια.

Το φιλολογικό «πώς» και «γιατί» του εγχειρήματος εξηγείται εμπειριστικά στις είκοσι σελίδες της εισαγωγής που προτάσσονται (σελ. 13-32). Ο ανθολόγος με ειλικρίνεια και συντομία εκθέτει τα προβλήματα και τους προβληματισμούς της προσέγγισής του. Δεν έχει ενδοιασμούς να αποκαλύψει την ανεπάρκεια που παρατηρείται στη διαπραγμάτευση της συνιστώσας «τόπος» στη λογοτεχνία, πράγμα που

φαίνεται και από την περιορισμένη ανάλογη βιβλιογραφία, δείγμα της οποίας συζητιέται και σχολιάζεται. Παρά την πρόσφατη εμφάνιση κάποιων άρθρων και μονογραφιών για τον παράγοντα «χώρος» σε μερικές ποιητικές και πεζογραφικές περιπτώσεις, που οπωσδήποτε θα ήταν χρήσιμο να σταχυολογηθούν, δεν έχει συγκροτηθεί οργανωμένη και αποδεκτή θεωρία και μέθοδος ερμηνείας. Στο σημείο αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία η μελέτη του Δανιήλ. Έχοντας ως παράδειγμα τα Γιάννενα, προσπαθεί να σχηματίσει ένα θεωρητικό πλαίσιο αξιοποίησης του λογοτεχνικού τόπου. Παρακάμπει την εύκολη και αβαθή σύγκριση με την πραγματική τοπογραφία ή τα ιστορικά συμβάντα και εστιάζει την προσοχή του στην κειμενική υπόσταση του χώρου και του χρόνου, δηλαδή τη μυθοπλαστική παρέμβαση της δυναμικής του λόγου.

Το βήμα που αποπειράται να κάνει ο επιμελητής με βρίσκει απόλυτα σύμφωνο. Ήδη με την ευκαιρία προηγούμενων άρθρων έχω δημοσιοποιήσει ομόλογες απόψεις, τονίζοντας τη γοητεία που ασκεί ο τόπος ως γεωγραφική και ιστορική ενότητα σε ομάδα προγενέστερων και σύγχρονων ποιητών και πεζογράφων, άρα και την υποχρέωση του φιλόλογου-κριτικού να εφεύρει εργαλεία έρευνάς του¹. Θεωρώ μάλιστα πως επιδείχθηκε αδικαιολόγητη καθυστέρηση, αφού στις νεοελληνικές σπουδές της Ευρώπης το ζήτημα έχει περάσει και σε προγράμματα της Μέσης Εκπαίδευσης, όπως στη Γαλλία από το *Baccalauréat International*, όπου στη θεματική «οι τόποι της λογοτεχνίας» διδάσκεται και σχετικό με τα Γιάννενα αντικείμενο (Δ. Χατζής, *Το τέλος της μικρής μας πόλης*)². Ακόμη σε ημερίδα συνάντησης περιφερειακών λογοτεχνικών εντύπων υποστήριξα ότι μια παράμετρος που δικαιώνει την παρουσία τους είναι η χωρίς πρόθεση, όχι όμως και συμπτωματική, σύνδεσή τους με «τοπογραφικούς» λογοτεχνικούς κύκλους, που ταυτίζονται λίγο-πολύ με την έδρα έκδοσης αυτών των περιοδικών³. Έτσι, κατά τη γνώμη μου, η ώσμωση που προκαλεί η κοινή αναφορά αρκετών

έργων σε έναν καθορισμένο τόπο, μπορεί να λειτουργήσει και ως φιλολογικό μέτρο συλλογικής αντιμετώπισής τους.

Επιστρέφοντας στα εξωγενή χαρακτηριστικά του βιβλίου οφείλω να σταματήσω στην καλαισθησία και τη χρηστικότητα του. Το εξώφυλλο, που σχεδιάστηκε από το χαράκτη Βασίλη Καζάκο, παραπέμπει στο υγρό και ομιχλώδες περιβάλλον των Ιωαννίνων, ενώ η παράθεση των ανθολογούμενων στο οπισθόφυλλο πληροφορεί αμέσως τον αναγνώστη για το περιεχόμενό του. Διαφωτιστικά και αναγκαία για την κατανόηση των αποσπασμάτων είναι και τα βιο-εργογραφικά σημειώματα στις τελευταίες σελίδες (σελ. 365-387).

Ο Χρήστος Δανιήλ υπόσχεται στην εισαγωγή του (σελ. 19) και ένα δεύτερο συμπληρωματικό τόμο για την ποίηση των Ιωαννίνων. Θα τον περιμένουμε με αναγνωστική ανυπομονησία, ιδίως όσοι έτυχε να αποθέσουμε ένα κομμάτι της ζωής μας σε αυτήν την πλανεύτρα πόλη. Πολύ συχνά σκέφτομαι ότι το μαγικό ταξίδι συντελείται μόνο μέσα στις λέξεις της λογοτεχνίας, η φιλολογία απλώς καθοδηγεί και ξεναγεί. Ο Δανιήλ μας χάρισε αναμφισβήτητα μια απολαυστική ξενάγηση.

Αλεξανδρούπολη, Μεγάλη Εβδομάδα '98

1. Βλ. Θ. Β. Κούγκουλος, «Η επίσκεψη του Έβρου στην ποίηση του Θανάση Τζούλη», *Μανδραγόρας*, τχ. 8-9 (Ιούλιος-Δεκέμβριος 1995), σελ. 146-149.

2. Ελ. Λόππα-Γκουνταρούλη, «Το μάθημα της νεοελληνικής λογοτεχνίας σε ένα διεθνές σχολείο», *Η Λέσχη των Εκπαιδευτικών*, τχ. 21 (Μάρτιος-Μάιος 1998), σελ. 28, 30.

3. Βλ. Θ. Β. Κούγκουλος, «Παραμεθόριος τόπος και έντυπος λόγος», *Παρέμβαση*, τχ. 92 (Μάρτιος-Απρίλιος 1996), σελ. 14-15.